

Т. В. Іванова

студ. I курсу

спеціальність «Правознавство»

Науковий керівник: ст. викл. М. С. Федорко

ПРАВОВІДНОСИНИ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ ЗА РИМСЬКИМ ЦИВІЛЬНИМ ПРАВОМ

У контексті загальних процесів гармонізації права, питання реформування цивільного та сімейного права України, розробка системи новітніх правових норм та переробка і засвоєння нормативного змісту права стає особливо актуальним. Важливе значення має той факт, що римське право виступає однією з підвалин сучасної європейської цивілізації, а історичне походження і розвиток українського права традиційно пов'язані з римською правовою доктриною, що не можливо не враховувати.

Незважаючи на чисельні дослідження ідей та положень римського права та їх вплив на формування і розвиток інститутів українського права, залишається ще низка малодосліджених питань, зокрема правовідносини батьків і дітей за римським цивільним правом.

За сімейно-правовим статусом громадяни Риму поділялись на дві основні категорії – особи свого права, та особи чужого права. Особою свого права визначався глава сімейства, який володів усіма правами в сім'ї маючи абсолютну владу над іншими членами сімейства. Особами чужого права вважались персони на яких поширювалась влада глави сімейства [4, с. 84].

Історія римського народу не зберегла жодних слідів періоду, який би передував встановленню сім'ї. У римських джерелах, що дійшли до наших часів, йдеться про патріархальний лад, в основі якого була моногамна сім'я, яка являла собою тип проміжної патріархальної сім'ї, що об'єднувала під владою глави сім'ї – *paterfamilias* – жінку, дітей, інших родичів, кабальних осіб, а також рабів. Отже, структура римської сім'ї зумовила поділ громадян за їх сімейним станом на самостійних і підвладних, або, як про це зазначалось у римських джерелах, на осіб власного права – *persona sui juris* і на осіб чужого права – *persona alieni juris*. Самостійним був лише домовладика, який володів власними правами. Навіть тоді, коли сам домовладика наділяв своїх підданих певним майном, то за його правовим становищем таке майно прирівнювалося до пе-

кулія і залишалося власністю домовладки. Така сім'я нагадувала окремий автономний світ, який повністю підпорядковувався главі сім'ї. Глава сім'ї в своїй особі представляв усю сім'ю назовні, а його влада була безмежною щодо всіх домочадців. Інститут батьківської влади – це прерогатива римських громадян: «Навряд чи є які інші люди, які мали б таку владу над своїми дітьми, що маємо ми, римські громадяни» [1; с.54].

Досліджуючи питання правовідносин батьків та дітей за римським цивільним правом необхідно розпочати з розгляду взаємин між матір'ю і дітьми. Ці відносини глибоко різні в залежності від того, чи перебувала мати у шлюбі *cum manu* або в шлюбі *sine manu*. Мати, яка перебуває в шлюбі *cum manu*, для дітей є *loco sororis* і разом з ними підпорядкована владі свого чоловіка або його *paterfamilias*, якщо чоловік сам знаходиться *in patria potestate*. Зв'язок матері з дітьми в шлюбі – найбільш тісний після зв'язку *paterfamilias* зі своїми підвладними. Проте, у шлюбі *sine manu* мати в найдавнішому праві не пов'язана з дітьми. Вона не є членом сім'ї батька своїх дітей, вона – агнатка своєї старої сім'ї, в якій вона успадковує, а члени якої успадковують після неї і здійснюють опіку над нею.

Взаємини батька і дітей були побудовані інакше, ніж відносини матері і дітей: Для цих відносин було не характерним питання щодо перебування батька в шлюбі *cum manu* або *sine manu*. Діти завжди перебували під владою батька, *in patria potestas*.

В подальшому, зміна виробничих відносин, розкладання патріархальної сім'ї, індивідуалізації приватної власності та розвитку торгівлі мали наслідком ослаблення і диференціацію батьківської влади та зумовили деяку майнову незалежність дорослих членів сім'ї [2; с. 569]. Єдиноладдя глави сім'ї над усіма підвладним членами поступається місцем її диференціації. Ці зміни зумовили певні зміни у правовому становищі окремих членів сім'ї. Влада домовладки втрачає свій деспотичний характер, хоч різниця між ним і окремими членами сім'ї не зникла.

Безумовно, положення римського права, які визначали правовідносини батьків та дітей були консервативними та відповідали духові рабовласницького суспільства та патріархальної сім'ї [3; с. 127]. Наразі гендерна асиметрія, властива римському праву, яка мала прояв у всіх сферах соціального та правового життя – засуджується. Зараз материнство є важливою соціальною функцією, а

чоловік та жінка мають спільну відповідальність за виховання та розвиток своїх дітей, що повною мірою втілилось в українському законодавстві. Аналіз положень Сімейного кодексу України (далі СК) [5] дає підстави стверджувати, що вони не містять підстав для дискримінації жінок, принаймні у сфері батьківських правовідносин. Так, ст. 5 Сімейного кодексу України закріплюється обов'язок держави по охороні як материнства, так і батьківства. При цьому, держава має створювати людині умови для материнства та батьківства, забезпечувати охорону прав матері та батька, матеріально і морально заохочувати і підтримувати материнство та батьківство. У ст. 84 СК України закріплюється право дружини на утримання у разі проживання з нею дитини, ст. 86 СК закріплює таке ж право і за чоловіком, якщо дитина проживає з ним. Дана тенденція зберігається і при визначенні походження дитини. Також згідно ст.ст. 145, 146 СК, батьки користуються рівними правами у вирішенні питань щодо немайнових прав дитини таких, як визначення її прізвища та імені, а також згідно із ст. 160 СК батьки користуються рівними правами у вирішенні питань місця проживання дитини. Що стосується майнових прав дітей та батьків, то, зокрема як передбачено ст.177 СК, батьками спільно вирішуються питання про управління майном дитини. Ст. 180 СК закріплює за батьками обов'язок утримувати дитину, а обов'язок щодо утримання повнолітніх дітей встановлений ст.ст. 198 та 199 СК України.

Список використаної літератури

1. Гай. Институции [Текст]: Хрестоматия по римскому частому праву / Н. А. Олешко и др. – М., 2001. –173 с.
2. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст]: Навч. посібник / В. П. Глиняний. – 5-те вид., [перероб. і доп.]. – К.: Істина, 2005. – 767 с.
3. Підпригора О. А., Харитонов Е. О. Римське право [Текст]: Підручник / О. А. Підпригора, Е. О. Харитонов – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 512 с.
4. Русу С. Д. Суб'єкти сімейних правовідносин за римським приватним правом та їх рецепція в сімейне право України [Текст] / С. Д. Русу, В. А. Ватрас // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права: Науковий часопис. – 2003. – № 5 (9). – С.83-88.
5. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 10.01.2002. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.